

Monografija Mihaila Popovića posvećena *Trajanovom putu* je korak naprijed u proučavanju putne mreže na Balkanu tokom srednjeg vijeka i početka ranog novog vijeka. Budućim istraživačima ona olakšava posao s obzirom da sadrži popis i analizu svih itinerara i putopisa za razdoblje od 14. do 16. stoljeća. Kako je to i sam autor na izvjestan način ukazao, nova istraživanja bi najbolje rezultate dala ukoliko bi bila multidisciplinarna.

Miloš Ivanović

Szabolcs Varga, *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508-1566)*, prev. David Robert Evans, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2016., 348 str.

Szabolcs Varga mađarski je povjesničar i profesor povijesti na Teološkom fakultetu u Pečuhu, Mađarska. *Europe's Leonidas* posljednja je njegova knjiga izdana 2016. godine u Budimpešti. Napisana je kao sinteza obiteljske povijesti Zrinskih i političke i društvene povijesti srednjovjekovnog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva od 13. st. do pogibije Nikole IV. u Sigetu 1566. godine. Autor je vještom pripovjedačkom tehnikom tematski pristup uklopio u kontinuirani kronološki pregled, a polemičkim i esejističkim stilom pripovijedanja, u pojedinim dijelovima knjige, kombinirao analitički i sintetski pristup, koristeći se izvornom arhivskom građom i recentnom literaturom na nekoliko jezika. Knjiga se sastoji od zahvala (7-8), predgovora (11-13), uvoda (14-17), 16 poglavlja (18-255), popisa neobjavljenih izvora (257), popisa literature (258-284), kazala pojmova (285-296), popisa ilustracija (297-299) te koloriranog dijela slika koje sadrže portrete Nikole Šubića Zrinskog različitih autora, minijatura Sigeta, karata, nacрта raznih utvrda, rekonstrukcije Sigeta u doba bitke 1566. godine, te tri varijante poznatog motiva posljednjeg juriša Nikole Šubića Zrinskog.

U uvodu se kratko opisuje posljednji čin opsade Sigeta: herojska smrt Nikole Šubića Zrinskog u jutarnjim satima 7. rujna 1566. godine, bitka za njegovo mrtvo tijelo i posljednji okršaj preostalih kršćanskih branitelja s osmanlijskim napadačima u jednoj od zgrada unutrašnje tvrđave. Prema riječima autora "sve što je ostalo od Sigeta bilo je skupina zadimljenih ruševina, dok je neposredna blizina izgledala kao napušteni krajobraz na mjesecu".

Prvo poglavlje, poetski je nazvano *Leonidino svrgnuće s prijestolja* (18-21), a sadrži nekoliko navoda o Nikoli Šubiću Zrinskome prominentnih mađarskih povjesničara i pisaca, Ante Starčevića, turskog ministra kulture i mađarskog gradonačelnika Sigeta prilikom otvaranja spomen-područja, Siget parka 1994. godine.

Drugo poglavlje (*Zrinski u knjižnici*, 22-25) bavi se pregledom izvora i literature o Zrinskim i kratkim kronološkim prikazom dosad objavljenih radova o ovoj tematici. Autor je istaknuo pojedine hrvatske i mađarske povjesničare čiji su radovi dali veliki doprinos, ne samo njihovim nacionalnim historiografijama, već i svjetskoj historiografiji o Zrinskom i austrijsko-mađarsko-hrvatsko-turskim ratovima u 16. stoljeću.

U trećem poglavlju (*Zavičaj*, 26-29) ukratko se opisuje povijest utvrde Zrin, koja je bila od sredine 14. st. do ranog 16. st. rezidencija obitelji Zrinskih. Opisuje se ukratko i topografija okolnog područja u njihovom posjedu koje se, prema navodu autora, sastoji od gradova i dvoraca uključujući Pedalj, Donju Stupnicu i Gvozdansko i sela koja pripadaju tom šumovitom području.

Autor se u četvrtom poglavlju (*Dvorana predaka*, 30-45) bavio genealogijom obitelji Zrinskih, valorizirajući prije svega pojedine izvore i naglašavajući određena odstupanja između pisane riječi i običaja, tj. usmene predaje. Do pojave *Stematografije Zrinskih* Marka Forstalla šezdesetih godina 17. st., spomenuta odstupanja i metodologija bilježenja podataka su se, prema autorovim navodima bitno izmijenila, što sve, u širem kontekstu opće etnogeneze Hrvata prema dvije poznate teorije, gotske i ilirske, čini obiteljsku mikrohistoriju Zrinskih još zanimljivijom. Forstallovo djelo sadrži brojne podatke o obiteljskoj povijesti Zrinskih, a služilo je kasnijim povjesničarima kao relevantan okvir za daljnja istraživanja. Ukratko, autor je parafrazirao jednostavnu maksimu o porijeklu obitelji Zrinskih: "Svaki Bribirski je Šubić, ali nije svaki Šubić Bribirski". Zatim daje sintetski prikaz povijesti dvorca Ostrovica i okolnog područja.

Peto poglavlje (*Rupa u tkanini vremena*, 46-56) stavlja naglasak na Pavla Zrinskog, jednog od najvažnijih dostojanstvenika svoga doba, koji se u izvorima spominje 26. studenog 1448. u Petrovaradinu, u pregovorima sa srpskim despotom Đurađom Brankovićem oko puštanja na slobodu mađarskog regenta Ivana Hunyadija. Nadalje se nastavlja priča o usponu Zrinskih, koji su se prema navodima autora sve do dvadesetih godina 16. st. nalazili "na granici aristokracije i puka".

Autor u šestom poglavlju (*Domovina*, 57-70) raspravlja pitanje pripadnosti Zrinskih Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu kroz prikaz institucija zajedničke države, ali ipak naglašavajući kako je Hrvatska zadržala visok stupanj autonomije. Postavlja pitanje jesu li oni dio mađarske ili hrvatske srednjovjekovne države? Odnosno, izrečeno suvremenom terminologijom, čiji bi državljeni Zrinski bili danas: mađarski ili hrvatski?

Sedmo poglavlje (*U raljama neprijatelja*, 71-82) opisuje sve učestalije prodore Osmanlija na hrvatska i mađarska područja od polovice 15. st. do smrti bana Petra Berislavića i uspona na prijestolje sultana Sulejmana 1520. godine.

Osmo se poglavlje (*Obiteljsko gnijezdo*, 83-116) sastoji od dvije tematske cjeline: prikaza obiteljske povijesti Zrinskih s očeve i majčine strane. Autor na početku ovog poglavlja navodi jedan od najranijih zapisanih izvora o mladom Nikoli Šubiću Zrinskom, kao i o jedino zabilježenoj prigodi u kojoj se otac i sin, Nikola III. i mladi, Nikola IV. Zrinski (branitelj Sigeta), spominju zajedno. Poglavlje završava pričom o tzv. dinaru Zrinskih, novcu koji je obitelj samostalno kovala, a koji zapravo simbolizira materijalnu potvrdu uspona obitelji Zrinskih do najvišeg statusa feudalnog društva.

Deveto poglavlje (*Sila se budi*, 116-144) bavi se sudbinom Nikole IV. Zrinskog u razdoblju od smrti njegovog oca 1534. do 19. svibnja 1541. i smrti njegovog brata Ivana. To je razdoblje obilježeno unutarnjim i vanjskopolitičkim borbama hrvatsko-ugarskog plemstva za moć, utjecaj i poziciju na carskom dvoru. Zanimljivo je istaknuti epizodu braće Zrinskih pod naslovom *Ubojstvo u Kostajnici* (129-135), u kojoj autor na originalan i zanimljiv način obrađuje okolnosti afere Katzianer: ubojstvo bivšeg austrijskog vrhovnog zapovjednika carske vojske Hansa Katzianera u dvorcu Kostajnica koje su počinili braća Zrinski, Nikola i Ivan, što je izazvalo pravu senzaciju u čitavom kraljevstvu.

Desetim poglavljem (*Sic fata volunt*, 145-158) autor zapravo zaključuje kako je osmanskim osvajanjem Budima 1541. sultan Sulejman i dalje bio daleko od odlučujuće strateške pobjede. Kako i sam naslov poglavlja sugerira, da je kojim slučajem Ferdinand Habsburški uspio osvojiti Budim, tada bi središte habsburške države bilo u tome gradu, a time i sudbina cijele središnje Europe bitno drugačija.

Jedanaesto poglavlje (*Ban Zrinski hrabri vitez*, 159-187) obrađuje razdoblje života Nikole Zrinskog od 1542. kada se istakao u pohodu habsburške vojske na Budim i Peštu do pregovora

o preuzimanju dužnosti vrhovnog kapetana *Gornje Ugarske* 1556. godine. Ovo je razdoblje njegovog života obilježeno njegovim lokalnim vojnim pobjedama u većim porazima kršćanske vojske, gradnji utvrde Sisak 1544. te na kraju padu nekoliko važnih utvrda (Novi, Kostajnica) u ruke Osmanlija. U ovome razdoblju je Zrinski nekoliko puta nudio ostavku na mjesto bana Hrvatske i Slavonije, da bi to konačno i postigao 1556. kada je preuzeo novu dužnost. Prema zaključku autora, jednostavno je shvatio, da dugoročno, pobjeda u ratu s Osmanlijama nije moguća te je prihvatio novu dužnost s koje je mogao bolje služiti svome kralju i domovini. Zanimljivo, Varga ističe kako je Zrinski prisustvovao konferenciji u Beču na kojoj je utvrđeno da su "samo na području između Drave i Save, tijekom nepuna dva desetljeća, osmanske jedinice osvojile 124 utvrde" (185).

U sljedećem, dvanaestom poglavlju (*Otac obitelji i aristokrat monarhije*, 188-211), autor se vraća prikazu obiteljskog života Nikole Zrinskog. Varga je uočio da je ono što je Nikolu Zrinskog razlikovalo od hrvatskih plemića njegovog naraštaja, bilo to da je razmišljao dugoročno i shvatio da je imperijalni centar Beč budućnost zajedničke države. Sve važnije političke odluke će se ubuduće tamo donositi. Dakle, od tada nadalje je obiteljska politika Zrinskih prvobitno usmjerena na služenje habsburškom carskom dvoru u Beču, a potom svima ostalima. U skladu s time je Nikola odgajao svoju djecu: sin Juraj je odgajan na habsburškom carskom dvoru, a kćeri udane za eminentne ugarske plemiće. Također, autor ističe i potpuno drugačiji način razmišljanja Nikole Zrinskog, "izvan feudalne ugarske strukture" kada je 1564. nakon smrti svoje supruge, oženio češku plemkinju Evu z Rožmberka. Time je stekao posjede i u Češkoj i daljnje učvrstio svoj utjecaj i poziciju na najvišim razinama monarhije.

Trinaesto poglavlje (*Zadužen za Siget* (1561.-1566.), 212-223) opisuje veze Nikole Zrinskoga sa utvrdom Siget prije 1566. godine. Iako u naslovu stoji vremensko razdoblje od pet godina u kojima je Zrinski bio zadužen za upravljanje Sigetom, te su veze, kako ističe autor bile mnogo starije i dublje. Ovo poglavlje je izvrstan uvod u sljedeća dva poglavlja u kojima priča o vojnoj kampanji sultana Sulejmana 1566. g. i obrani Sigeta dostiže svoj apogej.

Četrnaesto poglavlje (*Posljednji čin*, 224-238) analizira širi kontekst habsburško-ugarsko-hrvatsko turskih ratova. Varga ovdje vještom pripovjedačkom tehnikom najprije izlaže prilike koje su prethodile posljednjoj vojnoj kampanji sultana Sulejmana. Isticanjem strateške važnosti Transilvanije, koje je za dvorove Beča, Gyulafehérvára (Alba Iulia), Istanbula i Krakova predstavljalo "najvažnije pitanje sredine 16. st.", izložio je nekoliko mišljenja pojedinih povjesničara u prilog i protiv teze da je upravo Siget bio *casus foederis* cijele kampanje. S tim u vezi navodi da je "najintrigantnije to da se najviše dokumenata iz 1566. u arhivu u Beču se tiču Gyule, dok je jedva pokoji izvještaj preživio o Sigetu" (237).

Petnaesto poglavlje (*Vrijeme za heroje*, 239-248) prikazuje ratna djelovanja na cijeloj bojišnici godine 1566. ističući glavni osmanski cilj: zauzeće utvrda Gyula, Eger i Siget, konačno rješenje Transilvanijskog pitanja vojnom silom i stabilizaciju okupiranog područja Ugarskog kraljevstva i njegovu potpunu integraciju u osmanlijski imperijalni sustav radi zaštite glavne opskrbe rute Dunavom prema Budimu. Pritom Varga nije odolio spekulativnoj znatiželji, a da ne analizira pitanje je li Beč bio krajnji cilj Sulejmanove kampanje 1566. godine. Sama opsada Sigeta opisana je na nekoliko idućih stranica, vrlo dramatičnim i zanimljivim tonom, čime i završava ovo poglavlje.

U posljednjem, šesnaestom poglavlju (*Snaga sjećanja*, 249-255) opisuje se njegovanje kulture sjećanja na žrtvu Sigeta od 16. st. do danas. Navode se najznačajniji zapisi i materijalni ostatci (sablj a kaciga bana Zrinskog) prikupljeni u razdoblju od pada Sigeta do danas kao

dio cjelokupne legende o Zrinskoj. Autor je istaknuo Nikolu Istvánffyja, kojemu možemo zahvaliti na najdetaljnijem opisu opsade Sigeta i stvaranju slike o Nikoli Zrinskoj kakvu imamo danas. Također se spominju i pristupi vrednovanja Nikole Zrinskoga i obrane Sigeta u različitim tradicijama (pruskim, dakle njemačkim kulturnim krugovima, mađarskim i hrvatskim) kroz tri stoljeća sve do službene rehabilitacije Zrinskih u Hrvatskoj i Mađarskoj 1991. godine.

Knjiga je pisana "stilom čiste povijesti", kojeg obilježava nepristrani pristup, vrhunski erudicija i bogato autorovo osobno iskustvo specijalističkog bavljenja ovom temom. Autor se u pisanju ove knjige koristio izvornim arhivskim gradivom u mađarskim i austrijskim arhivima (Državni arhiv Mađarske u Budimpešti, Austrijski državni arhiv u Beču, te fondovima u tri arhiva Austrijskog državnog arhiva: Hofkammer Archiv Hoffinanz Ungarn, Vermischte ungarische Gegenstände i Kriegsarchiv Bestellungen). Isto tako, koristio je velik izbor iz literature: čak 302 bibliografske jedinice. Od hrvatskih povjesničara koristili su se recentni radovi Damira Karbića, Suzane Miljan, Ivana Mirnika, Hrvoja Petrića i Diane Vukičević-Samardžije. Ova knjiga sadrži obilje podataka o Zrinskim čime se napravio odličan pregled društvene stratifikacije na dvostrukoj razini: prvoj, na razini Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i drugoj, u sklopu cjelokupne habsburške države, reklo bi se na monarhijskoj razini. Možda bi se moglo autoru prigovoriti da je takav pristup prikladniji analizi unutarnjih prilika u kasnijim razdobljima zajedničke habsburške države, ali upravo u okolnostima stalne ratne prijetnje kada je reformama Ferdinanda I. Habsburškog u tridesetim godinama 16. st. postavljen temelj uspješnoj obrani od Osmanlija, Varga je nastojao dokazati kako je upravo to, uz naravno žrtvu Sigeta, bio presudan faktor opstanka Kraljevstva. Osim navedenoga, u knjizi su objavljeni brojni mađarski izvori, dosad nepoznati hrvatskim povjencima, tako da ona služi povjencima kao okvir za buduća istraživanja. Budući da je knjiga doista zanimljiva, jako čitljiva i inspirativna, sveukupno gledano predstavlja vrijedan izvor i akademskoj i široj publici.

Filip Katanić

Josip Vrandečić, *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija*, Leykam international – Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Zagreb – Split 2017., 383 str.

Upravo je iz tiska izišla nova knjiga Josipa Vrandečića *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija* u izdanju nakladničke kuće Leykam international i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Knjiga je nastala kao rezultat znanstvenih istraživanja na projektu "Jadranske geopolitike u modernosti, 1493.-1918." koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost. Svečana promocija održana je, kako i priliči naslovu knjige, u Kneževoj palači u Zadru, u prisutnosti brojnih uglednika iz akademske zajednice, crkvenih krugova te šire javnosti.

Ova knjiga vrhunski je izdanje biografske historiografije koja u maniri najvještijih historičara predstavlja ne samo život i crkveno djelovanje jednog nadbiskupa iz druge polovice 16. st., već pruža i širu sliku onodobnih društveno-političkih, diplomatskih i crkvenih prilika ranonovovjekovne Europe. Tako, raslojavajući životni put i crkvenu karijeru nadbiskupa Minuccija, autor ocrta panoramsku sliku njemačke, talijanske i hrvatske povijesti 16. i 17. st., a mikrohistorijskim pristupom ujedno pruža i lokalni uvid u specifične prilike ranog novog